

**NUORTEN AIKUISTEN MIELENTERVEYSKUNTOUTUJEN
OSALLISUUS IPS-TYÖHÖNVALMENNUKSESSA: KUVAILEVA
KIRJALLISUUSKATSAUS**

Saara Suomalainen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Saara Suomalainen	
Työn nimi Nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuus IPS-työhönvalmennuksessa: kuvaileva kirjallisuuskatsaus	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2024	Sivumäärä 36
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän kandidaatintutkielman aiheena on nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuus IPS (Individual Placement and Support) -työhönvalmennuksessa. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisena nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuus näyttäytyy IPS-työhönvalmennusta koskevissa tutkimuksissa. Osallisuutta pohditaan erityisesti toipumisorientaation viitekehyksestä.</p> <p>Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu kuudesta englanninkielisestä vertaisarvioidusta artikkelista ja yhdestä suomenkielisestä tutkimusraportista. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä käyttäen.</p> <p>Tutkimuksen tulosten mukaan kuntoutujien osallisuus näyttäytyy IPS-työhönvalmennuksessa monin eri tavoin. Osallisuudella on yhteyksiä asiakaslähtöisyyteen, kuntoutujan identiteettiin ja siinä tapahtuviin muutoksiin, toivoon, optimismiin ja voimaantumiseen. Lisäksi osallisuus tulee esiin sosiaalisen osallisuuden kokemuksina ja sitä koskevin toiveina. Nämä kaikki osallisuuden näkökulmat ovat keskeisiä myös toipumisorientaation viitekehyksessä. Keskeistä IPS-työhönvalmennuksessa on kuntoutujien omien tarpeiden, toiveiden ja tavoitteiden huomioiminen sekä ajatus siitä, että työllistymisellä voi olla iso merkitys toipumisprosessissa.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta, että työllistyminen on monien mielenterveyskuntoutujien toiveena ja tavoitteena. Kuntoutujat pitävät tärkeänä, että heidän yksilöllinen tilanteensa ja omat toiveensa huomioidaan työllistymisen tukemisessa. Nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien työllistymisen tukeminen on tärkeää, koska työhön osallistuminen vahvistaa myös laajemmin osallisuuden tunnetta. IPS-työhönvalmennus on aiemmissa tutkimuksissa todettu tehokkaaksi menetelmäksi työllistymisen tukemisessa. Sitä tulisi hyödyntää ja sen tuloksia arvioida yhä enemmän niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.</p>	
Asiasanat: IPS-työhönvalmennus, tuettu työllistyminen, mielenterveys, nuoret aikuiset, osallisuus, toipumisorientaatio, individual placement and support	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja: ohjaaja Kaisa Haapakoski	

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimusartikkelien sisäänotto- ja ulossulkukriteerit.....	18
TAULUKKO 2	Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto	19

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	MIELENTERVEYS.....	4
2.1	Mielenterveyden häiriöt.....	4
2.2	Mielenterveyspalvelut ja mielenterveystyö	6
2.3	Nuorten aikuisten mielenterveys ja työkyky	7
3	IPS-TYÖHÖNVALMENNUS	8
3.1	Kansainvälinen tausta ja keskeiset periaatteet.....	8
3.2	IPS-työhönvalmennus Suomessa.....	10
4	OSALLISUUS JA TOIPUMISORIENTAATIO	11
4.1	Osallisuuden käsitteellistä jäsennystä.....	11
4.2	Osallisuuden kytkeytyminen toipumisorientaatioon.....	12
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	15
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys.....	15
5.2	Kirjallisuuskatsaus	15
5.3	Tiedonhaku ja aineiston valinta	16
5.4	Aineiston analysointi.....	20
6	TUTKIMUSTULOKSET	21
6.1	Osallisuus asiakaslähtöisyytenä	21
6.2	Osallisuuden ja identiteetin väliset yhteydet.....	23
6.3	Osallisuus toivona, optimisminä ja voimaantumisenä	25
6.4	Osallisuus sosiaalisesta näkökulmasta	27
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	29
	LÄHTEET	32

1 JOHDANTO

Väestön fyysinen terveys on parantunut ja odotettu elinikä noussut, mutta mielenterveyden suhteen ei ole nähtävissä samankaltaista positiivista kehitystä. Mielenterveyden häiriöt ovat kansanterveydellisiä haasteita, koska ne aiheuttavat muun muassa työ- ja toimintakyvyn heikentymistä. Perinnölliset tekijät, elinympäristö ja muut ympäristöön liittyvät tekijät ovat yhteydessä mielenterveyteen. Lisäksi vaikutusta voi olla sosioekonomisilla tekijöillä, kuten koulutuksella, ammatilla ja tuloilla. Mielenterveyden tukeminen on yhteiskunnallisesti tärkeää, koska siten voidaan ehkäistä syrjäytymistä, edistää ihmisten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja hillitä kustannuksia. (Vorma, Rotko, Larivaara & Kosloff 2020, 11–13.)

Nuorten aikuisten mielenterveys on aiheena ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti tärkeä. Samaan aikaan työllisyyteen liittyvät kysymykset ovat pinnalla. Hallituksen tavoitteena on lisätä työllisyyttä Suomessa, mutta samalla aiotaan tehdä leikkauksia moniin palveluihin ja etuuksiin, esimerkiksi työttömyysturvaan ja nuorten kuntoutusrahaan. (Hiilamo ym. 2023, 7, 10).

Noora Sipilän ja Kaija Appelqvist-Schmidlechnerin (2024) mukaan työ liittyy keskeisesti monen ihmisen elämään ja identiteettiin sekä parhaimmillaan edistää terveyttä ja osallisuuden kokemuksia. Työ voi tarjota arkeen sisältöä ja sosiaalisia kontakteja sekä mahdollistaa säännöllisen päivärytmin. (Sipilä & Appelqvist-Schmidlechner 2024, 15, 18.) Itse ajattelen lisäksi, että työ antaa myös merkityksellisyyden tunteen ja

mahdollisuuden kehittää itseään ja osaamistaan. Lisäksi se mahdollistaa arjen välttämättömyyksistä – kuten asumisesta ja ravinnosta – aiheutuvien kulujen kattamisen. Joskus palkasta jää rahaa myös harrastuksiin tai vaikkapa matkusteluun, mikä edistää työssä jaksamista, työstä palautumista ja hyvinvointia. Jaakko Harkko, Pirjo Juvonen-Posti ja Peppi Saikku (2022, 216) ovat vastaavasti todenneet, että työhön osallistumattomuus saattaa heikentää yksilöiden hyvinvointia ja samalla se aiheuttaa kuluja yhteiskunnalle.

Työelämään osallistuminen ei kuitenkaan ole kaikille ihmisille helppoa tai mahdollista. Harkko ym. (2022, 216) ovatkin todenneet, että yhteiskunnassamme on paljon ihmisiä, jotka haluaisivat tehdä töitä, mutta se ei ole heille mahdollista esimerkiksi sairauden tai vamman takia. Uskon, että monet eivät myöskään saa tarvitsemaansa tukea esimerkiksi pitkän sairausloman jälkeen töihin palatessaan, jolloin riskinä ovat entistä pahemmat terveysongelmat ja niiden aiheuttamat uudet sairauslomat, jotka pitkittyessään passivoivat työntekijää ja tuottavat suuria kansantaloudellisia tappioita. Vuonna 2022 Suomessa sai työkyvyttömyyseläkettä 181 000 henkilöä, joista 14 prosenttia oli alle 35-vuotiaita. Kaikista työkyvyttömyyseläkkeen saajista yli puolet, 99 000 henkilöä, oli työkyvyttömyyseläkkeellä mielenterveyteen liittyvistä syistä. Masennus oli yleisin mielenterveyteen liittyvä syy, joka johti työkyvyttömyyseläkkeelle. (Eläketurvakeskus 2023, 9–10.)

Kiinnostukseni mielenterveyskuntoutujien työllistymisen tukemiseen on syntynyt työskenneltyäni tämän asiakasryhmän parissa. Kokemukseni mukaan nuoret aikuiset mielenterveyskuntoutujat jäävät usein sivuun työelämästä pitkäksi aikaa tai jopa pysyvästi, vaikka heidän oma toiveensa olisi työllistyä ja kokea työn kautta yhteiskunnallista osallisuutta sekä saada mielekästä sisältöä arkeen.

Kandidaatintutkielmassani käsittelen nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuutta IPS (Individual Placement and Support) -työhönvalmennuksessa. Tutkimuskysymykseni on: ”Millaisena nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien

osallisuus näyttäytyy IPS-työhönvalmennusta koskevissa tutkimuksissa?” Pohdin kysymystä erityisesti toipumisorientaation viitekehystä.

Aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen ja tutkimukseen perehtyessäni huomasin, että niissä käytettiin vaihtelevasti eri termejä, esimerkiksi ”IPS-työhönvalmennus” tai ”IPS-toimintamalli”. Selkeyden vuoksi olen itse päättänyt käyttämään tutkielmasani termiä ”IPS-työhönvalmennus”, jotta tutkielman lukijalle olisi selvää, että kyseessä on työllistymisen tukemiseen liittyvä toimintamalli. Lähdemateriaaleissa käytettiin myös IPS-työhönvalmennukseen osallistuvasta henkilöstä monia eri termejä, kuten ”kuntoutuja”, ”asiakas”, ”osallistuja” tai ”potilas”. Tuodessani esiin kirjallisuuskatsaukseni aineistoon perustuvia tutkimustuloksia, pohdintaa ja johtopäätöksiä käytän IPS-työhönvalmennukseen osallistuvasta henkilöstä termiä ”kuntoutuja”. Mielestäni tämän termin käyttö on perusteltua, koska se esiintyy myös tutkimuskysymyksessäni.

Tutkielman olen toteuttanut kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Tulosten analysoinnissa hyödynnän toipumisorientaation viitekehystä. Toipumisorientaation näkökulma ohjaa nykyään keskeisesti mielenterveyspalvelujen tuottamista monissa maissa. Toipumisorientaatiossa painottuvat esimerkiksi voimavarat, osallisuus, toivo ja merkityksellisyys. (Nordling 2018, 1476.) Myös Harkko ym. (2022, 217) korostavat toipumisorientaatioon liittyvän osallisuuden merkitystä kuntoutumisessa ja mainitsevat toipumisorientaation periaatteiden liittyvän keskeisesti IPS-työhönvalmennukseen.

Tutkielmani alussa tuon esiin tietoa mielenterveyden häiriöistä, mielenterveyspalveluista sekä nuorten aikuisten mielenterveydestä ja työkyvystä. Tämän jälkeen käsitteelen IPS-työhönvalmennusta sekä osallisuutta ja toipumisorientaatiota. Tutkimuksen toteutus -osiossa kuvaan kirjallisuuskatsaukseni liittyvää tiedonhakuprosessia, aineiston valintaa ja sen analyysitapaa. Sitten tuon esiin keskeisimmät tutkimustulokset eri teemojen mukaan jaoteltuna, hyödyntäen toipumisorientaation viitekehystä. Tutkielmani päättyy pohdinta ja johtopäätökset -lukuun.

2 MIELENTERVEYS

2.1 Mielenterveyden häiriöt

Maailman terveysjärjestön (World Health Organization, WHO) mukaan mielenterveys ja mielen hyvinvointi ovat yhteydessä elämän vaikeista tilanteista selviytymiseen, omien kykyjen tunnistamiseen sekä mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan. Ihmisen kyky päätösten ja valintojen tekoon, ihmissuhteiden muodostamiseen ja elämän sisältöjen muokkaamiseen itselleen sopivaksi on riippuvaista mielen hyvinvoinnista. Mieleltään hyvinvoiva ihminen kykenee kehittämään itseään ja olemaan osallisena yhteisöissä. Mielenterveys on ihmisoikeus, jonka edistäminen on tärkeää. (World Health Organization 2022.)

Mielenterveyden häiriö on yleisnimitys erilaisille psykiatrisille häiriöille. Ne ovat oireyhtymiä, joissa on kliinisesti merkitseviä psyykkisiä oireita, joihin liittyy kärsimystä tai haittaa. Mielenterveyden häiriöissä on vaihtelua oireiden ja vaikeusasteiden mukaan. Vaikeimmissa häiriöissä toimintakyky ja elämänlaatu heikkenevät. Henkilö voi kuitenkin elää tyydyttävää elämää hyvän hoidon avulla, vaikka hänellä olisi vakava mielenterveyden häiriö. Mielenterveyden häiriöihin kuuluvat esimerkiksi mielialahäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt ja psykoosit. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2024a.)

Mielialahäiriöihin luetaan kuuluviksi masennushäiriöt ja kaksisuuntaiset mielialahäiriöt. Masennukseen liittyy mielialan laskua ja mielihyvän menetystä. Masennustila voidaan luokitella lieväksi, keskivaikeaksi, vaikeaksi tai psykoositasoiseksi. Suomessa masennus on yleisin mielenterveyshäiriö; vakavaa masennusta sairastaa noin viisi prosenttia aikuisista. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024b.) Kaksisuuntaisessa mielialahäiriössä esiintyy jaksoittain vaihdellen masennusta ja poikkeuksellisen kohonnutta mielialaa tai niiden yhdistelmiä. Poikkeuksellisen kohonneessa mielialassa eli maniavaiheessa henkilön aktiivisuus ja puheliaisuus lisääntyvät. Usein myös itsetunto paranee ja unen tarve vähenee. Maniaan liittyy joskus esimerkiksi hallitsematonta rahankäyttöä, riskien ottoa, hyperseksuaalisuutta tai sopimatonta käytöstä. (Sadeniemi 2021; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024b.)

Ahdistuneisuudessa henkilöllä on jännityksen, pelon, levottomuuden, huolestuneisuuden tai paniikin tunnetta. Suurin osa ihmisistä kokee lievää ahdistusta joskus elämänsä aikana. Ahdistuneisuushäiriöstä on kyse silloin, kun ahdistus kestää pitkään, on voimakasta tai heikentää henkilön toimintakykyä jollakin tavalla. Joillakin ihmisillä voimakkaaseen ahdistukseen saattaa liittyä itsetuhoisuutta. Ahdistuneisuushäiriöistä on suurta haittaa toimintakyvylle ja elämänlaadulle. Ahdistuneisuushäiriöihin kuuluvat esimerkiksi paniikkihäiriö, yleistynyt ahdistuneisuushäiriö, julkisten paikkojen pelko, sosiaalisten tilanteiden pelko ja pakko-oireinen häiriö. Yleisimmin ahdistuneisuushäiriöt alkavat jo nuoruudessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2024c.)

Psykoosit ovat vakavia mielenterveyden häiriöitä, ja niihin kuuluvat esimerkiksi skitsofrenia ja harhaluuloisuushäiriö. Psykoottiselle henkilölle on tyypillistä väärin tulokintojen tekeminen ulkoisesta todellisuudesta tai muut todellisuuden vastaiset ajatukset. Tähän liittyy erikoista käyttäytymistä, jota muiden voi olla vaikea ymmärtää. Psykoottisen henkilön mieli toimii välillä normaalisti ja välillä henkilö kokee todellisuuden vääristyneeksi. Psykoottisuuteen liittyy yleisimmin harhaluuloja ja epäluuloisuutta sekä aistiharhoja, jotka henkilö itse kokee todellisina. Psykoosiin liittyy myös tunteiden ja oman tahdon ilmaisemisen vaikeuksia sekä ongelmia tavoitteellisessa toiminnassa. Myös mielihyvän tunne vähenee, sanavarasto köyhtyy ja henkilöllä saattaa

esiintyä vaihtelevasti masennusoireita ja maanisuuutta. Lisäksi yleisiä oireita ovat keskittymisvaikeudet, arvostelukyvyn heikentyminen ja ajattelun hidastuminen. Myös estyneisyyttä, kiihtyneisyyttä tai katatoniaa saattaa esiintyä. (Lönnqvist 2021, 111–112.)

2.2 Mielen terveystyö ja mielen terveystyö

Sosiaalihuollon mielen terveystyöllä tarkoitetaan hyvinvointialueen sosiaalipalveluja ja muuta sellaista toimintaa, joka vahvistaa yksilön ja yhteisön mielen tervettä suojaavia tekijöitä. Näillä palveluilla vastataan psyykkisen toimintakyvyn heikentymisestä johtuvaan tuen tarpeeseen. Sosiaalihuollon mielen terveystyön toteuttamisessa on huolehdittava siitä, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Hyvinvointialueen on järjestettävä terveydenhuollon palveluina ohjausta ja neuvontaa mielen tervettä suojaavista ja sitä vaarantavista tekijöistä. Lisäksi lain mukaan hyvinvointialueen tulee järjestää mielen terveyden häiriöiden ehkäisemiseen, tutkimukseen, hoitoon ja lääkinnälliseen kuntoutukseen liittyviä palveluja. Mielen terveyden hoitoa saavalle potilaalle tulee turvata tarvittava terveyden- ja sairaanhoidon kokonaisuus. Perusterveydenhuollon ja erikoissairanhoidon välinen yhteistyö sekä hoidon jatkuvuuden turvaaminen erilaisissa siirtymätilanteissa on tärkeää. (Terveydenhuoltolaki 1326/2010.)

Mielen terveyden häiriötä sairastavan henkilön kuntoutuksessa on tärkeää ylläpitää elämänlaatua ja merkityksellisyyden tunnetta psyykkisestä sairaudesta huolimatta. Arjen mielekäs toiminta – yhtenä vaihtoehtona työelämään osallistuminen – voi olla tässä hyödyksi. Mielekkään toiminnan ja työelämään osallistumisen mahdollistamiseksi tarvitaan kuitenkin myös ammattilaisten tukea. (Lönnqvist & Pirkola 2021, 894.)

2.3 Nuorten aikuisten mielenterveys ja työkyky

Minna Parkkila ja Erja Poutiainen (2023) toteavat katsauksessaan, että monilla koulutuksen ja työn ulkopuolella olevilla nuorilla aikuisilla on mielenterveyden haasteita. Heidän mukaansa myös lääkäri- ja mielenterveyspalvelujen käyttö sekä toimeentulotuella eläminen on yleistä tässä ryhmässä, ja monet mielenterveyspalveluita käyttäneet kokevat palvelut riittämättömiksi. Nuoret aikuiset toivovat tukea koulutuksen hankkimiseen ja työelämään siirtymiseen sekä riittäviä, yksilöllisesti suunniteltuja palveluja (Parkkila & Poutiainen 2023, 23–25).

Sanna Rikala (2018) puolestaan tuo esiin, että nuorten aikuisten mielenterveyssyistä johtuva työkyvyttömyys on lisääntynyt ja sitä pidetään isona ongelmana kansanterveydellisestä ja -taloudellisesta näkökulmasta. Työkyvyttömille nuorille aikuisille myönnetään useimmiten ensin kuntoutustuki, joka on määräaikainen työkyvyttömyyseläke. Määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen tausta-ajatuksena on, että sitä saavia henkilöitä pyritään vielä kuntouttamaan työelämään. Osa nuorista aikuisista saa eläkehakemukseensa kuitenkin kielteisen päätöksen, vaikka he eivät olisi kykeneviä työhön. Tällöin he saattavat päätyä työttömiksi, muiden etuuksien varaan tai pahimmassa tapauksessa kokonaan tukijärjestelmien ulkopuolelle. (Rikala 2018, 159–160.)

Pauliina Mattila-Holapan (2018) tutkimuksen kohderyhmänä olivat Suomessa asuvat 18–34-vuotiaat aikuiset, jotka olivat määräaikaisella työkyvyttömyyseläkkeellä mielenterveyden häiriöiden vuoksi. Tutkimuksessa selvitettiin näiden henkilöiden taustaa, sairauden tilaa, hoitoa ja kuntoutusta sekä työhön palaamisen mahdollisuuksia. Mattila-Holapan (2018, 22) mukaan aiheen tutkiminen on tärkeää, koska nuorten aikuisten mielenterveyssyistä johtuva työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen on yleistynyt koko Euroopan laajuisesti. Rikalan (2018, 159) tavoin myös Mattila-Holappa (2018, 22) painottaa, että nuorten aikuisten mielenterveysongelmista aiheutuu usein haittaa niin yksilöllisesti, yhteisöllisesti kuin taloudellisesti.

3 IPS-TYÖHÖNVALMENNUS

3.1 Kansainvälinen tausta ja keskeiset periaatteet

Sipilä ja Appelqvist-Schmidlechner (2024, 18) ovat todenneet, että työllistyminen vaikuttaa positiivisesti elämään: työssä käyminen mahdollistaa sosiaalisia suhteita ja auttaa ylläpitämään säännöllistä päivärytmiä. Lisäksi he korostavat työn aikaansaamien rutiinien tärkeyttä sekä työtehtävien suunnittelua työntekijän voimavarojen ja kykyjen mukaan. Heidän mukaansa monet voivat työn kautta saada kaipaamaansa arvostusta ja onnistumisen kokemuksia.

Tuettu työllistyminen (supported employment, SE) tarkoittaa erilaisten menetelmien joukkoa, joilla tuetaan pitkäaikaissairaiden, vammaisten tai muutoin tuen tarpeessa olevien henkilöiden työllistymistä ja työssä pysymistä. Tuetun työllistymisen keskeinen periaate on sen korostaminen, että jokainen töihin haluava on myös kykenevä johonkin työhön. Tuetun työllistymisen muita keskeisiä periaatteita ovat yksilöllisyys, kunnioitus, itsemääräämisoikeus ja voimaantuminen. Yksi tuetun työllistymisen menetelmä on näyttöön perustuva IPS-työhönvalmennus (Individual Placement and Support), joka on tutkimuksissa todettu tehokkaammaksi kuin muut työllistymistä edistävät mallit. (Harkko ym. 2022, 217.) Esimerkiksi Justin D. Metcalfen, Robert E. Draken ja Gary R. Bondin (2018, 22) tutkimus osoitti, että IPS-työhönvalmennus työllisti yli kaksi kertaa todennäköisemmin kuin muut ammatillisen kuntoutuksen mallit.

IPS-työhönvalmennus eroaa perinteisistä työllistymistä edistävästä toimista siten, että siinä valmennus tapahtuu pääosin työpaikalla. IPS-työhönvalmentajan tuesta hyötyvät niin työntekijä, työnantaja kuin koko työyhteisökin. (Raivio 2021, 82.)

Alun perin IPS-työhönvalmennus kehitettiin vaikeita mielenterveyden häiriöitä sairastavien henkilöiden työllistymisen tukemiseksi, mutta esimerkiksi Norjassa toimintaa on kokeiltu myös syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin, maahanmuuttajiin ja päihdekuntoutujiin. Mallin voikin olettaa sopivan monille eri ryhmille, joilla on vaikeuksia työllistyä. (Raivio & Appelqvist-Schmidlechner 2020, 13.)

IPS-työhönvalmennuksen taustalla vaikuttaa näkemys siitä, että työllistyminen ja työnteko kuuluvat olennaisesti toipumisprosessiin ja mahdollistavat osallistumisen yhteiskunnan toimintaan. Työntekijänä toimiminen on monille aikuisille yksi elämän keskeisimmistä sosiaalisista rooleista, joten osallisuutta työmarkkinoilla on tärkeä pyrkiä edistämään. (Raivio 2021, 82.) Kuten tuetussa työllistymisessä yleensä, myös IPS-työhönvalmennuksessa tavoitteena on, että osatyökykyinen työnhakija työllistyy avoimille työmarkkinoille ja saa työstään normaalia palkkaa. Työnhakijan tukena työllistymisessä toimii työhönvalmentaja. Tärkeää on huomioida työnhakijan omat toiveet, osaaminen ja voimavarat työllistymisessä ja työn sisällössä. (Raivio 2021, 81.)

IPS-työhönvalmennukseen liittyy muutamia keskeisiä periaatteita. Sopiva työ pyritään löytämään nopeasti, ja tavoitteena on, että IPS-työhönvalmennuksen kautta työllistyville maksetaan samaa palkkaa kuin muillekin samaa työtä tekeville. IPS-työhönvalmennuksessa huomioidaan asiakkaiden yksilölliset tarpeet eikä ketään suljeta pois työhönvalmennuksesta esimerkiksi diagnoosin tai koulutustaustan perusteella. Asiakkaille ja työnantajille tarjotaan neuvontaa ja ohjausta taloudellisiin etuuksiin ja tukiin liittyen. IPS-työhönvalmennus on yhdistetty asiakkaan tarvitsemiin muihin palveluihin, kuten psykiatriseen hoitoon ja kuntoutukseen. Tarjottu tuki on pitkäkestoisista eikä pääty työllistymiseen, vaan sitä voidaan jatkaa niin kauan, kuin työllistynyt asiakas kokee sitä tarvitsevänsä. (Raivio 2021, 82; IPS Employment Center 2024.)

3.2 IPS-työhönvalmennus Suomessa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteutti IPS – Sijoita ja valmenna! -kehittämishankkeen vuosina 2020–2022 osana kansallista mielenterveysstrategiaa (Raivio 2021, 80). Hankkeessa haluttiin pilotoida IPS-työhönvalmennusta suomalaisen palvelujärjestelmään, koska mallin vaikuttavuudesta ja laadusta oli saatu kansainvälistä tutkimusnäyttöä. Hankkeeseen osallistui kolme alueellista toimijaa: HUS psykiatria, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan psykiatria- ja päihdepalvelut sekä Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystoimialan kuntayhtymä Siun sote. IPS-työhönvalmentajat työskentelivät joko psykiatristen palvelujen tai työ- ja elinkeinopalvelujen alaisuudessa. (Sipilä & Appelqvist-Schmidlechner 2024, 22.)

Kehittämishankkeeseen liittyen toteutettiin arviointitutkimus, jossa oli kolme erilaista osa-aluetta. Tutkimuksella selvitettiin, millaisia hyviä kokemuksia ja toisaalta haasteita IPS-työhönvalmennuksen käyttöönottoon oli liittynyt, ja miten toiminnan toteutus vastasi alkuperäistä mallia. Toiseksi tarkasteltiin mallin soveltuvuutta suomalaiseen työelämään ja palvelujärjestelmään sekä vakavaa mielenterveyden häiriötä sairastaville henkilöille. Kolmanneksi selvitettiin mallin tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta, eli sitä, millaisiksi toiminnan vaikutukset koettiin työllistymisen ja hyvinvoinnin suhteen. (Sipilä & Appelqvist-Schmidlechner 2024, 23.)

4 OSALLISUUS JA TOIPUMISORIENTAATIO

4.1 Osallisuuden käsitteellistä jäsennystä

Osallisuutta on kirjallisuudessa ja tutkimuksissa määritelty useilla eri tavoilla. Osallisuuden käsitteen määrittelyyn vaikuttaa hyvin paljon se, millaisessa yhteydessä osallisuutta käsitellään ja millaisia asiakkaita ja ilmiöitä tutkitaan. Tässä luvussa kuvaan muutamia mielenterveystyöhön ja kuntoutukseen liittyviä osallisuuden määrittelyjä, joita kirjallisuudessa on tullut esiin.

Salla Valtarin, Anna-Maria Isolan ja Lars Leemannin (2024) mukaan osallisuudella on tärkeä merkitys hyvinvointiin ja terveyteen, koska se muun muassa vähentää eriarvoisuutta ja syrjäytymistä sekä mahdollistaa työssä ja opinnoissa etenemisen. Kati Närhi, Tuomo Kokkonen ja Aila-Leena Matthies (2013, 145) puolestaan toteavat, että nuorten aikuisten on tärkeää saada tunne siitä, että heitä kunnioitetaan ja heidät hyväksytään osana yhteiskuntaa, koska tällöin he myös osallistuvat yhteiskunnan toimintaan aktiivisesti.

Päivi Rissanen (2021, 148) kuvaa asiakkaan osallisuutta itseään vahvistavana myönteisenä kehänä, joka saa aikaan toivottuja muutoksia elämässä ja edistää hyvinvointia. Hänelle osallisuus tarkoittaa ennen kaikkea dialogisuuden toteutumista vuorovaikutussuhteissa, kuulluksi tulemisen tunnetta, asiakkaan näkemysten kunnioittamista,

arvostavaa kohtaamista, toimijuutta sekä mahdollisuutta tehdä mielekkäitä asioita. Maria Bendtsen Kronkvistin, Patrik Dahlqvist Jönssonin, Karl-Anton Forsbergin ja Mikael Sandlundin (2023, 163–164) tutkimuksessa todettiin asiakkaan ja ammattilaisen välisen vuorovaikutuksen olevan tärkeässä asemassa asiakkaan kuntoutumisen prosessissa: asiakkaan osallistuminen omaa kuntoutustaan koskevaan päätöksentekoon vaihteli paljon sen mukaan, millainen ammattilainen hänen kanssaan työskenteli, miten heidän välinen yhteistyönsä toimi ja kuinka paljon ammattilaisella oli aikaa paneutua asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen.

Minna Laitila (2010, 184) on tutkinut asiakkaan osallisuutta mielenterveys- ja päihde-työssä. Hän muistuttaa asiakkaiden olevan aina yksilöitä, joilla on erilaisia valmiuksia olla osallisena, jolloin osallisuutta on tärkeä edistää erilaisilla mahdollisuuksilla ja toimintatavoilla. Hän myös korostaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja voimaantumisen merkitystä kuntoutuksen sisällössä ja toteuttamisessa.

Jarkko Salminen ja Liisa Häikiö (2022, 24) korostavat kuntoutukseen liittyvien valinnanmahdollisuuksien tärkeyttä nuorten mielenterveyskuntoutuksessa. Mahdollisuus tehdä valintoja edellyttää heidän mukaansa joustavuutta kuntoutuksessa, jotta kuntoutujan omat tarpeet ja yksilöllinen elämäntilanne voidaan huomioida ja kuntoutujan toimijuus ja osallisuus mahdollistuu.

4.2 Osallisuuden kytkeytyminen toipumisorientaatioon

Toipumisorientaation historiallinen tausta liittyy 1960–1970-luvulla Yhdysvalloissa vaikuttaneeseen yhteiskunnalliseen liikkeeseen, jossa haluttiin parantaa syrjäytyneiden väestöryhmien – kuten psyykkisesti sairaiden – ihmisoikeuksia (Nordling 2023, 63). Tällöin haluttiin alkaa vahvistaa kuntoutujan osallisuutta ja hänen näkemystensä huomioimista sen sijaan, että olisi korostettu vain oireiden nopeaa parantamista ja lääketieteellistä näkökulmaa. Toipumisorientaatioon perustuvan työn keskeinen tavoite on tukea yksilöä merkityksellisen ja tyytyväisyyttä tuottavan elämän saavuttamisessa luomalla toivoa sekä edistämällä tavoitteiden saavuttamista ja sosiaalista

osallisuutta. (Waldemar, Arnfred, Petersen & Korsbek 2016, 596.) Alun perin toipumisorientaatioon liittyi myös ajatus siitä, että mielenterveyspotilaiden hoidossa tulee välttää vapauden rajoittamista ja pakkokeinojen käyttöä (Ikävalko 2021, 99). Toipumisorientaation näkökulmia sisällytetään nykyään laajasti mielenterveyspalvelujen ja mielenterveyteen liittyvän koulutuksen kehittämiseen. (Waldemar ym. 2016, 596.)

Toipumista voidaan käsitellä kliinisestä näkökulmasta, palveluihin liittyen tai kuntoutujan oman kokemuksen perusteella. Kliiniseen toipumiseen liittyy psyykkisen sairauden oireiden helpottuminen esimerkiksi lääkehoidon avulla. Palveluihin liittyvä toipumisen näkökulma korostaa hoitoon pääsyn kriteerejä ja kustannusten hillitsemistä, eikä ota huomioon asiakkaiden tai kuntoutujien yksilöllisiä tarpeita. Toipumisorientaation viitekehys puolestaan korostaa sitä, että kuntoutuja itse määrittelee hänelle mielekkäät elämänsisällöt. Toipumisorientaatio mahdollistaa kuntoutujalle eri vaihtoehtojen punnitsemisen ja omien valintojen tekemisen, mutta edellyttää myös omaa vastuuta toipumisprosessissa. Toipumiseen kuntoutuja saa kuitenkin tukea esimerkiksi läheisiltään ja kuntoutuksen ammattilaisilta. (Nordling 2023, 30–31.)

Kristin B. Ørjasæter ja Arve Almvik (2022) korostavat asiakkaan ja ammattilaisen yhteisen päätöksenteon tärkeyttä toipumisorientaatioissa. Molemmilla osapuolilla on asiantuntemusta, jota yhdistämällä voidaan turvata asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja saada aikaan toimivia ratkaisuja. Jotkut mielenterveyskuntoutujat kokevat päätösten ja valintojen tekemisen vaikeaksi, ja ovat siksi tyytyväisiä, jos ammattilainen tekee päätökset heidän puolestaan. Tällainen ajattelutapa on kuitenkin haitallista asiakkaan kuntoutumisen kannalta. (Ørjasæter & Almvik 2022, 402–404.) Myös Larry Davidson (2016) tuo esiin, että ihmisellä itsellään on suuri rooli merkityksellisen ja hyvän elämän rakentamisessa. Toipumisorientaation keskeinen näkemys on, että kuntoutuja itse määrittelee, mitä merkitykselliseen elämään hänen kohdallaan kuuluu. Sitä eivät voi hänen puolestaan päättää ammattilaiset. Kuntoutujalla ja hänen läheisillään on vahvin ymmärrys ja tietämys siitä, miten sairastuminen ja sairauden aiheuttamat oireet ovat vaikuttaneet elämään ja miten saatu hoito on tehonnut näihin oireisiin.

Kuntoutuja on itse aktiivinen toimija, joka tekee valintoja ja kantaa viime kädessä vastuun näiden valintojen vaikutuksista ja seurauksista. (Davidson 2016, 1095–1096.)

Toipumisorientaation mukaisesti järjestettyjä palveluita kehitettäessä tulee kiinnittää huomiota osallisuuden mahdollistamiseen. Palvelujen suunnittelu, toteutus ja arviointi tulee järjestää niin, että osallisuuden näkökulmat huomioidaan. Osallisuuden kehittäminen vaatii yhteistyötä niin asiakkaiden, organisaatioiden kuin muidenkin toimijoiden kanssa. Tavoitteena on, että myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ja paljon apua tarvitsevat ihmiset pääsevät vaikuttamaan asioihin ja ilmaisemaan näkemyksiään palveluista. Tällöin palveluita voidaan toteuttaa asiakaslähtöisyyden periaatteiden mukaan ja asiakkaiden tarpeita vastaavasti. (Martin & Nordling 2021, 100–101.)

Suomessa toipumisorientaatio on alkanut vahvistua viime vuosien aikana, lähdettyään liikkeelle järjestöistä ja laajennuttuaan myös psykiatrisen erikoissairaanhoidon alueelle. Toipumisorientaatio ei ole kuitenkaan yhtenäinen suuntaus, vaan siihen kuuluu erilaisia ajattelutapoja ja teorioita. (Ikävalko 2021, 98.) Toipumisorientaation käsitteen moninainen käyttö on aiheuttanut myös kriittistä keskustelua. Mahdollisena riskinä on nähty, että toipumisorientaation mukaisessa ajattelussa saatetaan siirtää vastuuta liiaksi yksilöille itselleen, vaikka osa haasteista saattaa johtua myös yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteellisista ongelmista ja eriarvoistavista käytännöistä. (Ikävalko 2021, 104–105.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Kandidaatintutkielmassani käsittelen nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuutta IPS (Individual Placement and Support) -työhönvalmennuksessa. Tutkimuskysymykseni on: ”Millaisena nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuus näyttäytyy IPS-työhönvalmennusta koskevissa tutkimuksissa?” Pohdin kysymystä erityisesti toipumisorientaation viitekehyksestä.

5.2 Kirjallisuuskatsaus

Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on tutkimusta aiemmista tutkimuksista. Kirjallisuuskatsauksessa aiempaa tietoa tunnistetaan, arvioidaan, tulkitaan ja yhdistetään. Tarkoituksena on tiivistää aiempaa tutkimustietoa, saada vastauksia tutkimuskysymykseen ja tehdä johtopäätöksiä. Kirjallisuuskatsauksen prosessiin kuuluu soveltuvien tutkimusten hakeminen ja arvioiminen, muistiinpanojen tekeminen sekä aiemman tutkimustiedon vertailu ja yhdistäminen. (Vilka 2023, 11–13.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi kirjallisuuskatsauksen alatyyppeistä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tehdä tutkittavaa ilmiötä ymmärrettäväksi hakemalla sille vahvistusta aiemmista tutkimuksista. Toisaalta kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella voidaan tuoda esiin myös aiempien

tutkimusten herättämiä kysymyksiä tai sitä, mikä ilmiöön liittyen on jäänyt aiempien tutkimusten perusteella epäselväksi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus sallii muihin katsaustyyppisiin verrattuna tutkijalle hieman enemmän vapautta tiedonhaussa ja aineiston valintakriteerien määrittelyssä. (Vilkka 2023, 21–22.)

5.3 Tiedonhaku ja aineiston valinta

Tiedonhaun olen tehnyt maaliskuun 2024 alussa. Aloitin aineiston etsimisen Social Services Abstracts (ProQuest) -tietokannassa. Muodostin hakulauseen ("individual placement and support") AND ("mental health") AND ("young adults" OR "young people") AND (participation OR involvement). Rajasin tulokset vertaisarvioituihin artikkeleihin. Näin sain yhteensä 43 hakutulosta, joten päätin rajata keskeisimmän hakusanan "individual placement and support" esiintymään tiivistelmässä. Tällöin hakutulosten määrä putosi kahdeksaan. Valitsin mukaan neljä artikkelia tiivistelmän tai johdannon perusteella. Jätin muut artikkelit ulkopuolelle, koska niissä tutkimuksen kohderyhmä ei ollut sopiva. Joissakin oli tutkittu kohderyhmääni nuorempia kuntoutujia, nuorimmillaan 14-vuotiaita. Yhdessä artikkelissa tutkimuskohteena olivat asunnottomat nuoret, ja yhdessä artikkelissa oli tutkittu autistisia aikuisia. Autismi liittyy mielestäni enemmän kehitysvammaisuuteen kuin mielenterveysongelmiin, joten en valinnut kyseistä artikkelia mukaan aineistoon.

Päätin seuraavaksi kokeilla samassa tietokannassa samoja rajoituksia käyttäen hakulauseetta ("individual placement and support") AND ("mental health rehabilitation" OR "psychiatric rehabilitation") AND ("young adults" OR "young people") AND (participation OR involvement). Sain seitsemän hakutulosta, mutta tuloksissa toistuvat jo aineistooni valikoituneet artikkelit. Tästä päätin, että ensimmäinen hakulause oli ollut sopiva, eikä jälkimmäinen hakulause tuonut hakuun lisähyötyä.

Tämän jälkeen siirryin tekemään hakua Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA) -tietokannassa. Käytin samaa hakulauseetta kuin aiemmin: ("individual placement and support") AND ("mental health") AND ("young adults" OR "young

people”) AND (participation OR involvement). Rajasin haun koskemaan vertaisarvioituja artikkeleita. Tällä hakutavalla sain yhteensä 83 tulosta, joten rajasin jälleen hakusanan ”individual placement and support” esiintymään tiivistelmässä. Tällöin hakutuloksia tuli 19, joita silmäilemällä löysin kolme aiheeseeni mahdollisesti soveltuvaa artikkelia. Tarkemman tutustumisen jälkeen valitsin niistä yhden aineistooni. Kokeilin tässäkin tietokannassa hakulausetta (”individual placement and support”) AND (”mental health rehabilitation” OR ”psychiatric rehabilitation”) AND (”young adults” OR ”young people”) AND (participation OR involvement). Sain 53 hakutulosta, ja kun rajasin ”individual placement and support” -hakusanan esiintymään tiivistelmässä, tuloksia tuli 15 kappaletta. Hakutulokset koostuivat kuitenkin samoista artikkeleista kuin edellisessäkin haussa, enkä löytänyt uusia aiheeseeni sopivia artikkeleita.

Käytin aineiston hakemiseen myös JYKDOKin kansainvälisten artikkelien hakua. Hakulauseella (”individual placement and support”) AND (”mental health”) AND (”young adults” OR ”young people”) AND (participation OR involvement) löysin 188 vertaisarvioitua artikkelia. Jälleen rajasin ”individual placement and support” -hakusanan esiintymään tiivistelmässä, jolloin sain 45 tulosta. Löysin kolme sopivalta vaikuttavaa artikkelia, joista valitsin aineistooni yhden.

Testasin näitä samoja hakulauseita myös PsycINFO-tietokannassa. Hakutuloksia tuli paljon vähemmän, enkä löytänyt sopivia artikkeleita, koska suurin osa oli liian vanhoja tai näkökulma ei painottunut IPS-työhönvalmennukseen. Kokeilin vielä tehdä hakuja Taylor & Francis Online -tietokannassa. Hakulauseella (”individual placement and support”) AND (”mental health”) siten, että ensimmäinen hakusana oli rajattu otsikoihin, löysin 23 tulosta. Näistä valitsin kaksi artikkelia aineistooni, koska tiivistelmän ja yhteenvetoluvun perusteella ne sopivat tutkimusaiheeseeni.

IPS-työhönvalmennuksesta löytyy jotakin suomenkielistä kirjallisuutta, hankeohjelma ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisema raportti, mutta en löytänyt vertaisarvioitua suomalaista tutkimusta aiheesta, kun etsin esimerkiksi JYKDOKin

kotimaisten artikkelien haun kautta erilaisilla hakusanoilla. Suomenkielisen aineiston niukkuus johtunee siitä, että IPS-työhönvalmennus on tullut Suomeen ulkomailta, ja on Suomessa varsin tuore menetelmä. Tulevaisuudessa sitä koskevaa tutkimusta on varmasti saatavilla enemmän myös suomenkielisenä.

Valitsemiani artikkeleita tarkemmin luettuani huomasin, että kahdessa artikkelissa ei juurikaan käsitelty kuntoutujien osallisuutta. Päädyin jättämään nämä kaksi artikkelia kirjallisuuskatsaukseni ulkopuolelle. Lopullinen kirjallisuuskatsaukseni aineisto muodostuu siis kuudesta vertaisarvioidusta artikkelista. Kaikki artikkelit ovat englanninkielisiä. Ne on julkaistu vuosina 2016–2023. Artikkelien sisäänotto- ja ulossulkukriteerit olen kuvannut taulukossa 1. Artikkelien lisäksi sisällytän aineistoon Sipilän ja Appelqvist-Schmidlechnerin kirjoittaman suomenkielisen raportin vuodelta 2024, koska se sisältää tuoretta ja ajankohtaista tietoa IPS-työhönvalmennuksesta Suomessa. Kirjallisuuskatsaukseen valitun aineiston olen koonnut taulukkoon 2.

TAULUKKO 1 Tutkimusartikkelien sisäänotto- ja ulossulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Ulossulkukriteerit
Vertaisarvioitu	Ei vertaisarvioitu
Koko artikkeli saatavilla maksutta	Koko artikkeli ei saatavilla, artikkelin maksullisuus
Tutkimuksen kohteena nuoret aikuiset, joilla mielenterveyden häiriö	Tutkimuksen kohteena alaikäiset tai iäkkäät henkilöt
Julkaistu vuoden 2014 jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2014
Tärkein asiasana ”individual placement and support” esiintyy joko otsikossa tai tiivistelmässä	Tärkein asiasana ”individual placement and support” ei esiinny otsikossa tai tiivistelmässä

TAULUKKO 2 Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto

Tekijät ja julkaisuvuosi	Artikkelin/teoksen nimi	Julkaisija	Tutkimustehtävä	Käytetty tietokanta
Sipilä, Noora & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija (2024)	IPS Sijoita ja valmenna -työhönvalmennus mielenterveyden häiriöön sairastuneiden työllistymisen tukena	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 1/2024	Selvittää IPS-työhönvalmennuksen käyttöönoton ja toimeenpanon toteutusta, toimintamallin soveltuvuutta sekä tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta	Julkari
Aguey-Zinsou, Melissa; Scanlan, Justin Newton & Cusick, Anne (2023)	A scoping and systematic review of employment processes and outcomes for young adults experiencing psychosis	Community Mental Health Journal 59(4)	Selvittää psykoosia sairastavien nuorten aikuisten työllistymisen prosesseja ja niiden tuloksia	Social Services Abstracts (ProQuest)
Pelizza, Lorenzo ym. (2020)	Implementation of individual placement and support in Italy: The Reggio Emilia experience	Community Mental Health Journal 56(6)	Selvittää IPS-työhönvalmennuksen toteutettavuutta italialaisilla henkilöillä, joilla oli keskivaikkea tai vaikea mielenterveyden häiriö	Social Services Abstracts (ProQuest)
Tanaka, Kimiko & Davidson, Larry (2017)	The challenge of social inclusion: a basis for enclave community approaches	Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health 4(2)	Selvittää IPS-työhönvalmennuksen yhteyksiä sosiaaliseen osallisuuteen	Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)
Bond, Gary R.; Drake, Robert E. & Campbell, Kikuko (2016)	Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults	Early Intervention in Psychiatry 10(4)	Tutkia IPS-työhönvalmennuksen vaikutuksia alle 30-vuotiaiden aikuisten työllistymiseen ja koettuihin rooleihin elämässä	JYKDOK kansainväliset artikkelit
Nygren, Ulla; Markström, Urban & Bernspång, Birgitta (2016)	Processes towards employment among persons with psychiatric disabilities: a study of two individual placement and support programmes in Sweden	Scandinavian Journal of Disability Research 18(1)	Selvittää kuntoutujien ja työhönvalmentajien näkemyksiä IPS-työhönvalmennuksen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä	Taylor & Francis Online
Topor, Alain & Ljungberg, Amanda (2016)	“Everything is so relaxed and personal” - The construction of helpful relationships in individual placement and support	American Journal of Psychiatric Rehabilitation 19(4)	Tutkia, millaisena IPS-työhönvalmennukseen osallistuneet kokivat suhteensa työhönvalmentajaan ja millainen rooli valmentajalla oli työhönvalmennuksen onnistumisessa	Taylor & Francis Online

5.4 Aineiston analysointi

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä pääpaino on aineistossa, mutta analyysin tukena käytetään aiempaa teoriaa tai käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109). Teoriaohjaavan sisällönanalyysin käyttö on kirjallisuuskatsauksessani perusteltua, koska olen halunnut tarkastella aineistossa esiin tulevia asioita toipumisorientaation viitekehystä hyödyntäen.

Aloitin aineiston analyysin lukemalla aineistoon liittyvät artikkelit ja raportin huolellisesti läpi. Samalla poimin aineistosta oleellisia kohtia ja kirjoitin niitä muistiinpanoiksi erilliseen tiedostoon. Seuraavaksi kävin muistiinpanojani läpi ja tiivistin niitä yksinkertaisempaan muotoon. Tässä vaiheessa myös poistin sellaiset muistiinpanot, jotka eivät varsinaisesti liittyneet tutkimuskysymykseeni. Tämän jälkeen aloitin tiivistettyjen muistiinpanojeni teemoittelun siten, että merkitsin aina tietyllä värillä ne asiat, jotka liittyivät keskenään samankaltaiseen teemaan. Aineistoa näin yhdisteltyäni muodostui neljä teemaa, jotka nimesin niiden sisältöä kuvaavasti. Teemoiksi muodostuivat osallisuus asiakaslähtöisyytenä, osallisuuden ja identiteetin väliset yhteydet, osallisuus toivona, optimismina ja voimaantumisenä sekä osallisuus sosiaalisesta näkökulmasta. Teemat liittyvät vahvasti toipumisorientaation viitekehukseen (ks. esim. Nordling 2018; Nordling 2023).

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimustulokset yllä mainittujen teemojen mukaisesti jaoteltuna. Ensin määrittelen jokaista teemaa lyhyesti, minkä jälkeen kuvaan, miten teemoihin liittyvät asiat tulivat esiin kirjallisuuskatsaukseni aineistossa.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Osallisuus asiakaslähtöisyytenä

Asiakaslähtöisyys ja itsemääräämisoikeus ovat toipumisorientaation keskeisiä arvoja. Niillä tarkoitetaan sitä, että asiakas voi tehdä omaan elämäänsä ja hoitoonsa liittyviä valintoja ja päätöksiä. Asiakkaalla on oikeus tehdä valintoja riippumatta ammattilaisten näkemyksistä tai suosituksista. (Nordling 2023, 34.) Kirjallisuuskatsaukseni aineistoon kuuluvissa tutkimuksissa asiakaslähtöisyys tuli esille muun muassa IPS-työhönvalmennukseen osallistuneiden kuntoutujien voimavarojen ja toiveiden huomioimisena.

Ulla Nygrenin, Urban Markströmin ja Birgitta Bernspångin (2016) tutkimuksessa selvitettiin IPS-työhönvalmennuksesta saatuja kokemuksia Ruotsissa. Tutkimuksessa oli mukana viisi IPS-työhönvalmennukseen osallistunutta mielenterveyskuntoutujaa, jotka olivat iältään 19–28-vuotiaita. Osallistujia seurattiin tutkimuksessa kahden vuoden ajan. Seurantaan sisältyi kuntoutujille tehtyjä oirekyselyjä erilaisia mittareita hyödyntäen, IPS-valmentajille suunnattuja kyselylomakkeita sekä kuntoutujien yksilöhaastattelut vuoden ja kahden vuoden kuluttua seurannan alkamisesta. (Nygren, Markström & Bernspång 2016, 34–35.)

IPS-työhönvalmennukseen osallistuneet kuntoutujat pitivät hyvänä, että heidän mielipidettään asioihin kysyttiin ja se huomioitiin. Kuntoutujat oppivat tunnistamaan IPS-työhönvalmennuksen avulla omia voimavarojaan ja toisaalta myös heikkouksiin. Osa päätyi myös kokeilemaan sellaista alaa, jota ei ollut alun perin ajatellut, mutta joka alkoi heitä kiinnostaa. Kuntoutujat olivat motivoituneita pääsemään työelämään, koska se parantaisi heidän taloudellista toimintakykyään ja toisi tärkeää sisältöä elämään. IPS-työhönvalmennuksen koettiin parantavan itsetuntoa, lisäävän psykososiaalista hyvinvointia ja toimintakykyä sekä tarjoavan mahdollisuuden ammatillisen pätevyyden hankkimiseen. (Nygren ym. 2016, 38, 40, 48.)

Alain Topor ja Amanda Ljungberg (2016) tarkastelivat tutkimuksessaan, millainen suhde IPS-työhönvalmennukseen osallistuneiden kuntoutujien ja työhönvalmentajien välillä oli sekä millaista apua kuntoutujat kokivat valmennuksesta saaneensa. Kuten Nygrenin ym. (2016), myös Toporin ja Ljungbergin (2016) tutkimuksessa tuli ilmi, että kuntoutujien näkemyksiä huomioitiin hyvin, mikä edisti hyvinvointia ja paransi heidän itsetuntoaan. Kuntoutujan ja valmentajan välillä vallitseva hyvä, kunnioittava ja vastavuoroinen suhde oli tärkeää kuntoutujan osallisuuden toteutumiseksi. (Topor & Ljungberg 2016, 283.)

Nygren ym. (2016) totesivat tutkimuksessaan, että kuntoutujan osallisuuden ja kuntoutumisen kannalta olisi tärkeää toteuttaa työhönvalmennusta tiiviissä yhteistyössä muiden toimijoiden ja palveluiden kanssa. Heidän tutkimuksessaan tuli ilmi sekä hyvin toimivaa yhteistyötä että epäonnistumisia. Tilanteissa, joissa yhteistyö ei ollut toimivaa, kuntoutujan oli vaikea saada apua akuuteissa tilanteissa, ja myös pitemmän aikavälin suunnitelmien laatiminen ja toteuttaminen aiheuttivat vaikeuksia. On myös huomioitava, että ruotsalaisessa sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmässä palvelut ovat jakautuneet monille eri sektoreille ja eri viranomaisten vastuulle, mikä asettaa haasteita IPS-työhönvalmennuksen integroimiseen muihin palveluihin. (Nygren ym. 2016, 48.)

6.2 Osallisuuden ja identiteetin väliset yhteydet

Ihmisen *identiteetti* muodostuu hänen ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä itsestään ja käyttäytymistä sen mukaisesti. Identiteetti voi muokkautua tai saada uusia merkityksiä läpi koko elämän, mutta eniten muutoksia koetaan tyypillisesti nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa. (Nordling 2023, 128.) Kirjallisuuskatsauksessani tarkastelin nuoria aikuisia mielenterveyskuntoutujia, jotka ovat osallistuneet IPS-työhönvalmennukseen. Aineistossa tuli esiin, että monet heistä olivat aiemmin omaksuneet tietynlaisen ”sairaana ihmisen” tai ”potilaan” identiteetin, mutta IPS-työhönvalmennuksen avulla he pääsivät siitä pikkuhiljaa eroon ja kohti ”normaalista” työssäkäyvän ja yhteiskuntaan aktiivisesti osallistuvan henkilön identiteettiä.

Gary R. Bondin, Robert E. Draken ja Kikuko Campbellin (2016) tutkimuksessa todetaan, että 20–30-vuotiaat aikuiset kohtaavat elämässään useita kehityksen kannalta merkityksellisiä käännekohtia. Useimmille heistä työelämään kiinnittyminen ja työntekijän roolin omaksuminen on yksi tällainen merkittävä tilanne. Mielenterveyden häiriöön sairastuneilla opiskelu saattaa kuitenkin keskeytyä, jolloin myös työelämään pääseminen vaikeutuu. Näiden henkilöiden työllistymisen tukemisessa onkin tärkeää kiinnittää huomiota myös koulutukseen ja tarjota riittävää tukea opintojen edistämiseen. (Bond, Drake & Campbell 2016, 304–305.)

Opintoihin tai uuden alan kokeilemiseen kannustamista toivat tutkimuksessaan esiin myös Nygren ym. (2016, 47), joiden mukaan IPS-työhönvalmentaja voi auttaa kuntoutujaa löytämään sellaisia kiinnostuksen kohteita ja voimavaroja, joita kuntoutuja itse ei ehkä ole aiemmin tunnistanut. Nygrenin ym. (2016) tutkimusartikkelissa on tapausesimerkki kuntoutujasta, joka päätyi pitämään taukoa IPS-työhönvalmennukseen kuuluvasta työharjoittelusta vuorokausirytmiiin liittyvien haasteiden ja motivaatio-ongelmien takia. Kuntoutujan toiveiden mukaisesti hänelle löytyi kuitenkin uutta sisältöä arkeen, ja hän alkoi työharjoittelun sijaan suorittaa keskeneräisiä opintojaan ja teki samalla myös hieman vapaaehtoistyötä. (Nygren ym. 2016, 42–43.) IPS-

työhönvalmennuksen yhtenä hyvänä puolena onkin, että siinä voidaan huomioida kuntoutujan muuttuvat tilanteet, reagoida niihin ja muokata valmennuksen sisältöä kuntoutujan tarpeita vastaavaksi.

Toporin ja Ljungbergin (2016) tutkimuksessa haastatellut IPS-työhönvalmennukseen osallistuneet kuntoutujat olivat tyytyväisiä siihen, miten heidät otettiin työhönvalmentajan toimesta vastaan ja miten heihin suhtauduttiin. Kuntoutujilla oli ollut aiempia negatiivisia kokemuksia siitä, että heitä oli arvioitu vain diagnoosin ja toimintakyvyn perusteella, mutta IPS-työhönvalmennuksessa saadut kokemukset olivat positiivisempia. Kuntoutujat kokivat, että IPS-työhönvalmennuksessa heidät kohdattiin ystävällisesti ja heitä kohdeltiin ihmisinä, jolloin myös kuntoutuminen pääsi paremmin käyntiin. IPS-työhönvalmentajan ja kuntoutujan välisiä ensimmäisiä tapaamisia ei juurikaan toteutettu kuntoutujan kotona tai työntekijän toimistolla, vaan jossain neutraalissa paikassa, kuten esimerkiksi kahvilassa. Kuntoutujien mielestä tämä oli hyvä ratkaisu, koska se helpotti jännitystä uudessa tilanteessa ja auttoi rentoutumaan. Omaan itsenään olemiseen mahdollistui, ja kuntoutujat pystyivät tuomaan esiin omia toiveitaan kuntoutumisen, työllistymisen ja laajemminkin tulevaisuutensa suhteen. Myöhemmin työpaikan järjestyttyä ja valmennuksen edetessä valmennusta toteutettiin enimmäkseen työpaikalla. (Topor & Ljungberg 2016, 280.)

Myös Bond ym. (2016, 306) tuovat tutkimuksessaan esiin identiteettiin liittyviä huomioita ja toteavat, että monet mielenterveyshäiriötä sairastavat nuoret aikuiset ovat sairautensa takia kokeneet alentavaa kohtelua ja ennakkoluuloja muiden ihmisten taholta. Heidän mukaansa psykiatrisen potilaan roolista pois pääseminen ja suuntaaminen kohti normaalina pidettyä aikuisuutta – mukaan lukien työ – on mielenterveyskuntoutujille tärkeää. Työllistymisellä voikin heidän mukaansa olla suuri rooli mielenterveyskuntoutujien toipumisprosessissa.

IPS-työhönvalmennukseen osallistuvan kuntoutujan ja työhönvalmentajan välisestä vuorovaikutuksesta kirjoittavat myös Noora Sipilä ja Kaija Appelqvist-Schmidlechner (2024) tutkimusraportissaan, joka käsittelee IPS-työhönvalmennuksesta saatuja

kokemuksia Suomessa. IPS-työhönvalmennukseen Suomessa osallistuneiden kuntoutujien ja heidän työhönvalmentajiensa välillä vallitsi pääosin luottamuksellinen ja hyvään vuorovaikutukseen perustuva suhde, jossa yhteistyö toimi hyvin ja kuntoutujat olivat sitoutuneita ja motivoituneita kuntoutumiseen (Sipilä & Appelqvist-Schmidlechner 2024, 55).

6.3 Osallisuus toivona, optimismina ja voimaantumisenä

Toivo ja *optimismi* toipumisorientaation viitekehyksessä tarkoittavat sitä, että ihminen uskoo omiin toipumismahdollisuuksiinsa, on motivoitunut muutokseen ja onnistumiseen, ajattelee myönteisesti ja hänellä on haaveita ja unelmia, joita kohti hän pyrkii. Toivoon liittyy myös se, että ihminen tuntee olevansa tarpeellinen ja merkityksellinen. (Nordling 2023, 110.) *Voimaantumisella* – josta käytetään toisinaan myös termejä *valtautuminen*, *voimavaraistuminen* ja *empowerment* – tarkoitetaan ihmisen kykyä osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon. Voimaantuminen yksilöllisestä näkökulmasta on osallisuutta omaan henkilökohtaiseen elämään, mutta lisäksi sillä on rakenteellinen ulottuvuutensa, jolla tarkoitetaan osallisuusmahdollisuutta heikentäviin tekijöihin puuttumista. Voimaantumisenä ihminen saavuttaa omia päämääriään ja parantaa elämänlaatuaan. (Juhila 2006, 120–121.)

Kirjallisuuskatsaukseni aineistossa toivon elementti näkyi selkeästi. Työhönvalmentajat loivat toivoa kuntoutujille kannustamalla ja tukemalla heitä IPS-työhönvalmennuksen eri vaiheissa. Myös kuntoutujien kohdalla tuli esiin positiivista uskoa tulevaisuuteen valmennukseen osallistumisen myötä. Työhönvalmennuksessa kuntoutuja ei aina välttämättä saa pysyvää työpaikkaa, mutta lyhyemmätkin työsuhteet ja harjoittelut koettiin hyödyllisiksi. Pienetkin onnistumiset ja askeleet voivat olla tärkeitä ja kasvattaa luottamusta omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin. Toporin ja Ljungbergin (2016, 282) tutkimuksessa eräs haastateltava kertoi päässeensä viikoksi työharjoitteluun, ja koki tämän tärkeäksi oman oppimisensa ja tavoitteidensa saavuttamisen kannalta.

Toivon ja optimismin näkökulmat tulivat esiin samassa tutkimuksessa myös muulla tavoin. Kuntoutujat toivat esiin, miten tärkeää oli, että valmentaja uskoi heihin sekä kannusti ja auttoi tavoitteiden saavuttamisessa. Kuntoutujat kokivat tulleen kuuluisiksi ja kohdatuiksi työskennellessään valmentajiensa kanssa. IPS-työhönvalmennuksen avulla kuntoutujat ymmärsivät, että omat toiveet ja unelmat voivat todella toteutua. Tätä pidettiin tärkeänä henkilökohtaisen kehittymisen kannalta. Kuntoutujat kokivat IPS-työhönvalmentajalla olleen tärkeä rooli toivon luomisessa ja eteenpäin kannustamisessa. Työhönvalmentaja nosti esiin kuntoutujien piilotettuja voimavaroja, uskoi heihin ja auttoi katsomaan positiivisesti tulevaisuuteen. (Topor & Ljungberg 2016, 283–285.)

Pitkään työelämän ulkopuolella esimerkiksi mielenterveyssyistä olleilla työllistymisen yleensä parantaa itsetuntoa ja elämänlaatua sekä lisää tyytyväisyyttä elämään. Elämälle voi löytyä uusi tarkoitus työn kautta, kun kuntoutuja pääsee osalliseksi työyhteisöä, tekemään merkityksellistä ja motivoivaa työtä ja kokemaan kuulumisen tunnetta. Työllistyminen koetaan tärkeäksi myös itsenäistymisen ja toimeentulon kannalta, koska työssä käyminen parantaa elämönhallintaa ja luo taloudellista turvaa. (Tanaka & Davidson 2017, 196–197; Pelizza ym. 2020, 1135.)

IPS-työhönvalmennuksessa pyritään luomaan vastavuoroinen, turvallinen ja pitkäkestoinen yhteistyösuhde kuntoutujan ja valmentajan välille. Tällöin kuntoutuja uskaltaa kokeilla erilaisia asioita, kykenee oppimaan myös mahdollisista epäonnistumisista ja käsittelemään mahdollisia pettymyksiä sekä yrittämään jälleen uudelleen. Kokemusten ja tunteiden reflektointi yhdessä valmentajan kanssa mahdollistaa kuntoutujalle osallisuutta, voimaantumista sekä uskoa omiin kykyihinsä ja hyvän tulevaisuuden toteutumiseen. (Nygren ym. 2016, 48.)

Myös Sipilän ja Appelqvist-Schmidlechnerin (2024) raportissa tuotiin esiin työhönvalmentajan rooli toivon välittämisessä kuntoutujalle. Kuntoutujat saivat työhönvalmentajilta tukea epäonnistumisten ja haastavien tilanteiden käsittelyyn. Työhönvalmentajien haastatteluista tuli ilmi, että jotkut kuntoutujista olivat pohtineet valmennuksen

keskeyttämistä, mutta muuttaneet mieltään keskusteltuaan valmentajansa kanssa työn eduista ja haitoista. Tuli myös esiin, että jotkut kuntoutujat olivat pohtineet, haluavatko lainkaan kertoa työpaikalla mielenterveysongelmistaan, koska pelkäsivät joutuvansa leimatuiksi sairauden takia. Pääsääntöisesti sairaudesta oli kuitenkin uskallettu kertoa avoimesti, mikä olikin auttanut työssä jaksamista. (Sipilä & Appelqvist-Schmidlechner 2024, 42.)

6.4 Osallisuus sosiaalisesta näkökulmasta

Sosiaalisen osallisuuden kokeminen esimerkiksi erilaisten yhteisöjen jäsenenä on monille ihmisille tärkeää. Merkityksellisten ihmissuhteiden ylläpitäminen elämässä, mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan ja itsensä tunteminen arvostetuksi ovat myös mielenterveyden häiriötä sairastavien ihmisten toiveena, ja tärkeitä myös kuntoutumisen näkökulmasta. (Millner ym. 2019, 43.) Työllistyminen ja työntekijän roolissa toimiminen voi vahvistaa mielenterveyden häiriötä sairastavan henkilön hyvinvointia, koska työn kautta on mahdollista saavuttaa paitsi itsearvostusta, myös arvostusta muiden ihmisten taholta (Nordling 2023, 181).

Kimiko Tanakan ja Larry Davidsonin (2017) kirjallisuuskatsauksen aineistona olivat aiemmat IPS-työhönvalmennusta käsittelevät kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset tutkimukset. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten IPS-työhönvalmennukseen osallistuminen vaikuttaa työllistymiseen ja miten IPS-työhönvalmennus kytkeytyy sosiaaliseen osallisuuteen. Tulosten mukaan IPS-työhönvalmennuksen hyötynä oli, että sen avulla kuntoutuja voi työllistyä nopeasti ja saada työkokemusta, mikä on tärkeää tulevien työnhakuprosessien kannalta. Nopea työnsaanti antoi työhönvalmennukseen osallistuneille kuntoutujille tunteen hyväksytyksi tulemisesta ja sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta. IPS-työhönvalmennuksen kuntoutujat olivat myös tyytyväisiä saamiensa palvelujen kokonaisuuteen. (Tanaka & Davidson 2017, 189, 196.)

Työllistyminen on sosiaalisen osallisuuden näkökulmasta tärkeää, mutta etenkin pitkään työelämästä sivussa olleille mielenterveyskuntoutujille se on prosessi, johon

tarvitaan vankkaa tukea monessa eri vaiheessa. Melissa Aguey-Zinsou, Justin Newton Scanlan ja Anne Cusick (2023) kuvaavat laajassa tutkimuskatsauksessaan psykoosia sairastavien nuorten aikuisten työllistymisen prosesseja. Katsauksessa käytiin läpi yhteensä 62 kansainvälistä tutkimusta, joihin kuului sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimuksia. Osassa näistä tutkimuksista käsiteltiin IPS-työhönvalmennusta. Tulosten mukaan kuntoutujat tarvitsivat tukea työllistymisen eri vaiheissa: työhön valmistautumisessa, työn hakemisessa, työn saamisessa ja sen aloittamisessa sekä työpaikan säilyttämisessä. Myös työpaikan vaihtaminen oli tilanne, johon kuntoutujat toivoivat ammattilaisen apua. Henkilöt, jotka olivat osallistuneet IPS-työhönvalmennukseen, onnistuivat työllistymään hyvin, mutta työpaikan säilyttämisessä tukea olisi tarvittu enemmän. (Aguey-Zinsou, Scanlan & Cusick 2023, 728, 732, 751.)

Lorenzo Pelizza ym. (2020) tarkastelivat tutkimuksessaan IPS-työhönvalmennusta italialaisessa kontekstissa ja selvittivät, miten menetelmä soveltuu keskivaikeaa tai vaikeaa mielenterveyden häiriötä sairastavien henkilöiden työllistymisen tukemiseen. Tutkimukseen osallistui 95 mielenterveyskuntoutujaa, ja aineistoa kerättiin sekä haastatteluilla että erilaisia tilastoja hyödyntäen. Tutkimuksen tulosten mukaan ne henkilöt, joilla oli aiempaa kokemusta ammatillisesta kuntoutuksesta ennen IPS-työhönvalmennukseen osallistumista, pystyivät työllistymään pitempiketoisesti kuin ne, jotka eivät olleet koskaan osallistuneet minkäänlaiseen ammatilliseen kuntoutukseen. Sen sijaan sillä ei ollut merkitystä, oliko henkilön mielenterveyden häiriö luokiteltu keskivaikeaksi vai vaikeaksi – IPS-työhönvalmennus soveltuu vaikeitakin mielenterveyden häiriötä sairastaville henkilöille. (Pelizza ym. 2020, 1128, 1134, 1136.) Ajattelen, että aiemmin ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneilla on todennäköisesti enemmän kokemusta työn tekemisestä ja myös erilaisten ammattilaisten kohtaamisesta kuin heillä, jotka eivät ole olleet aiemmin kuntoutuksessa. Työelämää kokemattomille henkilöille työn aloittaminen voi tuntua jännittävämmältä ja stressaavammalta, ja erilaisia haasteita saattaa tulla heille vastaan ainakin työn alkuvaiheessa enemmän. Tämä saattaa joidenkin kohdalla aiheuttaa työn keskeyttämisen tai halun vaihtaa työpaikkaa nopeastikin.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kirjallisuuskatsauksessa olen tarkastellut, millaisena nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien osallisuus näyttäytyy IPS-työhönvalmennusta koskevissa tutkimuksissa. Olen tarkastellut osallisuutta erityisesti toipumisorientaation viitekehyksestä.

Tuloksista voi päätellä, että työllistyminen on tärkeä osa nuorten aikuisten mielenterveyskuntoutujien toipumista ja yhteiskunnallista osallisuutta. He tarvitsevat työllistykseen yksilöllistä ja heidän omat voimavaransa huomioivaa tukea, jonka tarjoamisessa IPS-työhönvalmennus toimii tutkimusten mukaan hyvin. Onnistuneen IPS-työhönvalmennuksen avulla monet mielenterveyskuntoutujat voivat siirtyä pienin askelein työelämään ja tulla itsenäisemmiksi elämässään. Kirjallisuuskatsauksen aineiston perusteella työllistymisen tukemisessa on tärkeää hyödyntää myös moniammatillisuutta. IPS-työhönvalmennuksen keskeinen piirre on, että siinä työllistymistä edistävät palvelut kytketään kiinteästi yhteen psykiatrisen hoidon sekä muiden kuntoutujalle tarpeellisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa. Ajattelen, että mielenterveyskuntoutujien työllistymisen tukemisessa oma tärkeä roolinsa on niin työllisyyspalveluilla, sosiaalityöllä, terveydenhuollolla kuin järjestöillä ja yhdistyksilläkin.

Tanaka ja Davidson (2017, 196) ovat todenneet, että mielenterveyskuntoutujilla on usein paljon enemmän kykyä ja potentiaalia, kuin mitä yhteiskunnassa yleisesti ajatellaan. Tämä on mielestäni tärkeä huomio. Kyseessä on ihmisryhmä, johon kohdistuu

varmasti paljon ennakkoluuloja, vähättelyä ja jopa pelkoakin muiden ihmisten taholta. Toipumisorientaation näkökulmasta tarkasteltuna ajattelen, että kaikilla ihmisillä on taitoja ja kykyjä, mutta esimerkiksi mielenterveyden häiriöön sairastuneilla ne saattavat jäädä piiloon, jolloin tarvitaan yksilöllistä tukea omien vahvuuksien havaitsemiseen ja niiden hyödyntämiseen. Toipumisorientaation hyödyntämistä mielenterveyskuntoutujien työllistymisen tukemisessa pitivät tärkeänä myös Pelizza ym. (2020) sekä Topor ja Ljungberg (2016) tutkimuksissaan. Topor ja Ljungberg (2016, 287) mainitsivat IPS-työhönvalmennuksen periaatteiden olevan vahvasti yhteydessä toipumisorientaation näkökulmiin, koska IPS-työhönvalmennuksessa korostetaan kuntoutujan itsemääräämisoikeutta, omia valintoja ja osallisuuden kokemusta.

Ihmiset ovat yksilöitä erilaisine kykyineen, tarpeineen ja toiveineen. Ihmisiä kiinnostavat myös työn näkökulmasta erilaiset asiat; toiset haluavat työskennellä isoissa tiimeissä ja ratkoa asioita yhdessä, kun taas toisille sopii paremmin rauhallinen ympäristö ja jopa yksin työskentely. On mielestäni selvää, että työelämässä tarvitaan erilaisia työntekijöitä, ja jokaisella on jotakin annettavaa työlle ja yhteiskunnalle. Minun onkin helppo yhtyä Tanakan ja Davidsonin (2017, 196) ajatukseen siitä, että on tärkeää tukea kaikkien ihmisten työllistymistä. Työhön osallistuminen voi lisätä tyytyväisyyttä elämään, parantaa itsetuntoa sekä antaa kuulumisen ja hyväksytyksi tulemisen tunteita (Tanaka & Davidson 2017, 197). Osallisuuden tunne vahvistuu, kun henkilö voi tuntea olevansa hyväksytty ja arvostettu mahdollisesta mielenterveyden häiriöstä huolimatta, ja kun hänelle annetaan mahdollisuus omien toiveidensa mukaiseen elämään ja hänelle sopivaan työhön.

Aguey-Zinsoun, Scanlanin ja Cusickin (2023, 751) mukaan IPS-työhönvalmennukseen osallistuvien mielenterveyskuntoutujien tuen tarve ei pääty työn saamiseen, vaan voimakkainta tukea tarvitaan etenkin työssä pysymisessä. Myös Pelizza ym. (2020, 1130, 1134) tekivät tutkimuksessaan samanlaisen huomion. Itse ajattelen yhtenä mahdollisena selityksenä tähän, että työssä aloittaessaan kuntoutujat ovat hyvin motivoituneita työhön, ja alussa he myös antavat itselleen luvan kysellä enemmän. Vastaavasti kun työssä on oltu jonkin aikaa, kuntoutujille saattaa tulla tunne, että heidän pitäisi jo

osata toimia itsenäisemmin ja pärjätä työpaikalla ilman apua. Jos tämä ei toteudu toivotunlaisesti, saattaa kuntoutujille tulla vaikeuksia töihin lähtemisessä tai annettujen työtehtävien suorittamisessa. Olisikin tärkeää, että IPS-työhönvalmennukseen osallistuville kuntoutujille tarjottaisiin pitkäkestoista tukea ja he saisivat tavata IPS-työhönvalmentajaa vielä melko pitkänkin ajan kuluttua valmennuksen alkamisesta.

IPS-työhönvalmennuksen kautta työllistytään useimmiten nopeasti, mutta työ saattaa joskus olla lyhytkestoista ja huonosti palkattua. Tällöin toimeentulo aiheuttaa huolta ja epävarmuutta, eikä henkilö välttämättä pääse saavuttamaan taloudellista itsenäisyyttä, jonka katsotaan kuuluvan ”normaaliin aikuisuuteen”. Moni valmennukseen osallistunut henkilö tarvitseekin pitkäkestoista ammatillista tukea, vaikka olisikin työllistynyt valmennuksen avulla. Toisaalta IPS-työhönvalmennuksen keskeisiin periaatteisiin kuuluu se, että tukea tarjotaan niin kauan kuin sille on tarvetta. (Tanaka & Davidson 2017, 196–197.)

Vaikka tarkastelemanani tutkimukset sijoittuivat yhtä lukuun ottamatta muualle kuin Suomeen, pidän tutkimuksista saadun tiedon hyödyntämistä mahdollisena myös suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa. Suomessa käydään ajankohtaista keskustelua siitä, miten työllisyyttä saataisiin lisättyä sekä miten työhön liittyvät erilaiset kannustinloukut saataisiin poistettua ja siten varmistettua, että työn vastaanottaminen olisi aina hyödyllisempää kuin sosiaaliturvan varassa eläminen.

IPS-työhönvalmennus on Suomessa vielä melko uusi menetelmä. Tästä kertoo myös aiheeseen liittyvän suomenkielisen tai Suomeen sijoittuvan tutkimuksen vähäisyys, jonka huomasin hakiessani aineistoa kandidaatintutkielmaani. Aihe on muutoin kuitenkin Suomessa nyt ajankohtainen ja esillä mediassa (ks. esim. Sullström 2024). Kandidaatintutkielmaa työstäessäni oli ilahduttavaa huomata myös Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2024d) tuore uutinen, jonka mukaan suomalainen IPS-työhönvalmennushanke on valittu yhdeksi 20 hyvästä eurooppalaisesta käytännöstä, joilla edistetään osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä. Uskonkin, että IPS-työhönvalmennusta tullaan Suomessakin jatkossa hyödyntämään ja tutkimaan yhä enemmän.

LÄHTEET

ANALYYSILÄHTEET

Aguey-Zinsou, Melissa; Scanlan, Justin Newton & Cusick, Anne (2023): A scoping and systematic review of employment processes and outcomes for young adults experiencing psychosis. *Community Mental Health Journal* 59(4), 728–755.

Bond, Gary R.; Drake, Robert E. & Campbell, Kikuko (2016): Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults. *Early Intervention in Psychiatry* 10(4), 300–307.

Nygren, Ulla; Markström, Urban & Bernspång, Birgitta (2016): Processes towards employment among persons with psychiatric disabilities: a study of two individual placement and support programmes in Sweden. *Scandinavian Journal of Disability Research* 18(1), 32–51.

Pelizza, Lorenzo; Ficarelli, Maria Lorena; Vignali, Elisabetta; Artoni, Simona; Franzini, Maria Cristina; Montanaro, Serenella; Andreoli, Maria Vittoria; Marangoni, Sara; Ciampà, Elizabeth; Erlicher, Diana; Troisi, Elisa; Pupo, Simona & Fioritti, Angelo (2020): Implementation of individual placement and support in Italy: The Reggio Emilia experience. *Community Mental Health Journal* 56(6), 1128–1138.

Sipilä, Noora & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija (2024): *IPS Sijoita ja valmenna -työhönvalmennus mielenterveyden häiriöön sairastuneiden työllistymisen tukena. Aroiointitutkimus toimintamallin käyttöönotosta, soveltavuudesta ja koetusta vaikuttavuudesta*. Raportti 1/2024. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Tanaka, Kimiko & Davidson, Larry (2017): The challenge of social inclusion: a basis for enclave community approaches. *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health* 4(2), 189–204.

Topor, Alain & Ljungberg, Amanda (2016): “Everything is so relaxed and personal” – The construction of helpful relationships in individual placement and support. *American Journal of Psychiatric Rehabilitation* 19(4), 275–293.

MUUT LÄHTEET

Bendtsen Kronkvist, Maria; Dahlqvist Jönsson, Patrik; Forsberg, Karl-Anton & Sandlund, Mikael (2023): Service user participation in decision-making – a qualitative study from a services user’s perspective. *Journal of Public Mental Health* 22(4), 157–169.

Davidson, Larry (2016): The Recovery Movement: Implications for mental health care and enabling people to participate fully in life. *Health Affairs* 35(6), 1091–1097.

Eläketurvakeskus (2023): *Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2022*. Saatavilla <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2023071290580>, luettu 6.3.2024.

Harkko, Jaakko; Juvonen-Posti, Pirjo & Saikku, Peppi (2022): Työllistymisen tuki ja tuettu työllistyminen. Teoksessa Ilona Autti-Rämö, Anna-Liisa Salminen, Marketta Rajavaara & Susanna Melkas (toim.) *Kuntoutuminen*. Helsinki: Duodecim, 215–223.

Hiilamo, Heikki; Kivipelto, Minna; Moisio, Pasi; Mukkila, Susanna; Nykänen, Eeva; Ollonqvist, Joonas; Peltoniemi, Johanna; Saikku, Peppi; Tervola, Jussi; Tuovinen, Anna-Kaisa & Virrankari, Lotta (2023): *Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027*. Työpaperi 45/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ikävalko, Elina (2021): Toipumisorientaatio nuorille aikuisille suunnatussa mielenterveytyössä. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeuttinen valta: onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 97–121.

IPS Employment Center (2024): *The 8 principles of IPS*. Saatavilla <https://ipsworks.org/index.php/what-is-ips/>, luettu 20.2.2024.

Juhila, Kirsi (2006): *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

Laitila, Minna (2010): *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä: fenomenografinen lähestymistapa*. Itä-Suomen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.

Lönnqvist, Jouko (2021): Mielenterveyden häiriöiden diagnostiikka ja luokittelu. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Markus Henriksson, Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 99–145.

Lönnqvist, Jouko & Pirkola, Sami (2021): Suomalainen hoitojärjestelmä. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Markus Henriksson, Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 876–898.

Martin, Marjatta & Nordling, Esa (2021): Toipumisorientaation toimintamallien implementoinnin edellytykset, mahdollisuudet ja haasteet. Teoksessa Marjatta Martin, Esa Nordling, Kari Soronen & Eija Savelius-Koski (toim.) *Yhdessä toipumisen tukena mielenterveystyössä. Toipumisorientaation toimintamallit ja niiden implementaatio*. Työpäpaperi 21/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 100–102.

Mattila-Holappa, Pauliina (2018): *Mental health and labour market participation among young adults*. Studies in social security and health 152/2018. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Metcalfe, Justin D.; Drake, Robert E. & Bond, Gary R. (2018): Economic, labor, and regulatory moderators of the effect of individual placement and support among people with severe mental illness: a systematic review and meta-analysis. *Schizophrenia Bulletin* 44(1), 22–31.

Millner, Uma Chandrika; Woods, Tracy; Furlong-Norman, Kathleen; Rogers, E. Sally; Rice, Dennis & Russinova, Zlatka (2019): Socially valued roles, self-determination, and community participation among individuals living with serious mental illnesses. *American Journal of Community Psychology* 63(1-2), 32–45.

Nordling, Esa (2018): Mitä toipumisorientaatio tarkoittaa mielenterveystyössä? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 134(15), 1476–1483.

Nordling, Esa (2023): *Toipumisorientaatio mielenterveystyössä*. Helsinki: Edita.

Närhi, Kati; Kokkonen, Tuomo & Matthies, Aila-Leena (2013): Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalituessa*. Tampere: Vastapaino, 113–145.

Ørjasæter, Kristin B. & Almvik, Arve (2022): Challenges in adopting recovery-oriented practices in specialized mental health care: “How far should self-determination go; should one be allowed to perish?” *Journal of Psychosocial Rehabilitation and Mental Health* 9(4), 395–407.

Parkkila, Minna & Poutiainen, Erja (2023): Miten työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret aikuiset voivat? NEET-ryhmään kuuluvien kokemuksia hyvinvoinnista, palveluiden käytöstä ja toimintakyvystä. *Kuntoutus* 46(1), 19–26.

Raivio, Helka (2021): Työllä on merkitystä – meille kaikille. Teoksessa Anne Korhonen, Jukka Lindberg, Kaija Ray, Marianne Pentikäinen & Meeri Riihelä (toim.) *Ilmiöitä osatyökykyisyyden ympärillä*. Helsinki: Vates-säätiö sr, 78–91.

Raivio, Helka & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija (2020): *IPS – Sijoita ja valmenna! -kehittämishanke. Ohjelma*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rikala, Sanna (2018): Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänkuluissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(2), 159–170.

Rissanen, Päivi (2021): Asiakasosallisuus aikuissosiaalityön asiakassuhteessa. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö: tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 137–148.

Sadeniemi, Minna (2021): *Kaksisuuntainen mielialahäiriö*. Duodecim Terveyskirjasto. Saatavilla <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00378/kaksisuuntainen-mielialahairio>, luettu 11.3.2024.

Salminen, Jarkko & Häikiö, Liisa (2022): Kuntoutuminen toimintamahdollisuuksina – ammattilaisten käsitykset nuorten kuntoutujien toimijuudesta. *Kuntoutus* 45(1), 18–28.

Sipilä, Noora & Appelqvist-Schmidlechner, Kaija (2024): *IPS Sijoita ja valmenna -työhönvalmennus mielenterveyden häiriöön sairastuneiden työllistymisen tukena. Arviointitutkimus toimintamallin käyttöönotosta, soveltuvuudesta ja koetusta vaikuttavuudesta*. Raportti 1/2024. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P25>, luettu 26.2.2024.

Sullström, Heidi (2024): *Mielenterveyskuntoutus käännettiin päinvastaiseen järjestykseen kuin mihin on totuttu – näin kävi*. Yle Uutiset 5.2.2024. Saatavilla <https://yle.fi/a/74-20072294>, luettu 15.4.2024.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2024a): *Mielenterveyshäiriöt*. Saatavilla <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot>, luettu 20.2.2024.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2024b): *Mielialahäiriöt*. Saatavilla <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/mielialahairiot>, luettu 11.3.2024.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2024c): *Ahdistuneisuushäiriöt*. Saatavilla <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/ahdistuneisuushairiot>, luettu 11.3.2024.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2024d): *THL:n koordinoima IPS-työhönvalmennus valittu Euroopan 20 hyvän käytännön joukkoon*. Uutinen. Saatavilla <https://thl.fi/-/thl-n-koordinoima-ips-tyohonvalmennus-valittu-euroopan-20-hyvan-kaytannon-joukkoon>, luettu 17.5.2024.

Terveidenhuoltolaki 1326/2010. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L3P27>, luettu 26.2.2024.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtari, Salla; Isola, Anna-Maria & Leemann, Lars (2024): *Miksi osallisuuden kokemus on niin tärkeä?* Blogikirjoitus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://blogi.thl.fi/miksi-osallisuuden-kokemus-on-niin-tarkea/>, luettu 29.2.2024.

Vilkka, Hanna (2023): *Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina*. Helsinki: Art House.

Vorma, Helena; Rotko, Tuulia; Larivaara, Meri & Kosloff, Anu (2020): *Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Waldemar, Anna K.; Arnfred, Sidse M.; Petersen, Lone & Korsbek, Lisa (2016): Recovery-oriented practice in mental health inpatient settings: A literature review. *Psychiatric Services* 67(6), 596–602.

World Health Organization (2022): *Mental health*. Saatavilla <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>, luettu 9.5.2024.